

УДК 378.07:005.21:321.7 (4)

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ДЕМОКРАТИЗАЦІЇ УПРАВЛІННЯ ЗАКЛАДАМИ ВИЩОЇ ОСВІТИ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРИ

О. С. Головко

THEORETICAL AND REGULATORY FRAMEWORK OF DEMOCRATIZATION OF GOVERNING HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS IN EUROPEAN EDUCATIONAL ENVIRONMENT

O. S. Holovko

У статті представлено огляд нормативно-правових документів європейського освітнього простору, що регулюють питання демократизації управління закладами освіти. Актуальність порушеної проблеми обґрунтована запитом сучасного суспільства на підготовку фахівців, які поділяють демократичні цінності, та активізацією євроінтеграційних процесів України. Проведений аналіз теоретико-нормативних аспектів демократизації управління закладами освіти дозволив виокремити основні положення, що можуть бути враховані під час професійної підготовки майбутніх керівників закладів освіти різних рівнів. Джерельна база дослідження вміщує загальноєвропейські документи, національні законодавчі документи та інституційні нормативні документи. Серед загальноєвропейських документів особливу увагу було приділено Рекомендаціям Комітету Міністрів для країн-членів щодо громадської відповідальності та наукових досліджень (2007), Хартії з освіти для демократичного громадянства і освіти з прав людини (2010), Рамці компетентностей для культури демократії (2013), Паризькій декларації (2015), Європейському плану дій щодо прав людини та демократії (2020), Демократичному управлінню школами (2007), Грацькій декларації (2003). Узагальнено, що більшість із таких документів носять заохочувальний або рекомендаційний характер для впровадження в життя освітніх політик, яким надає перевагу Європейська Комісія, оскільки вона є найважливішою інституцією з реалізації внутрішньої та зовнішньої політики Європейського Союзу. Установлено, що на загальнонаціональному рівні в країнах Європи діють такі документи: закони про освіту, національні освітні програми та рамки, керівництва та рекомендації щодо реалізації освітнього процесу. Остаточним та визначальним фактором щодо переліку та змісту законодавчих та нормативних документів є політична система країни. Проведено аналіз документів у сфері управління закладами освіти, що діють на інституційному рівні та описують основоположні принципи культури демократії, що втілено в культивуванні поваги до різноманіття в освітньому середовищі та підтримці студентського самоврядування. Зроблено висновки, що головним положенням, що об'єднує проаналізовані вище документи різних рівнів, є побудова партнерства у сфері вищої освіти

в країнах Європи для підтримки стійкої та згуртованої освітньої спільноти, захист фундаментальних академічних цінностей, активне залучення здобувачів до участі в процесах управління закладами освіти, культивування демократії та активної громадянської позиції учасників освітнього процесу.

Ключові слова: нормативно-правові документи, європейський освітній простір, Європейський простір вищої освіти, демократизація, управління закладами вищої освіти, академічна свобода, студентське самоврядування.

The paper presents the analysis of regulatory and legal documents of the European educational environment that adjust the democratization of governing educational institutions. The relevance of the studied issue is substantiated by the demand of modern society for the training specialists, who share democratic values, and by the intensification of Ukraine's European integration processes. The analysis of the theoretical and regulatory aspects of the democratization of governing educational institutions allows to single out the main positions that could be taking into account in the professional training of future managers of educational institutions of different levels. The source base of the study contains the European documents, national regulatory documents of some European countries and institutional regulations. The following European documents are under the analysis: Recommendation of the Committee of Ministers to Member States on the Public Responsibility for Higher Education and Research (2007), Charter on Education for Democratic Citizenship and Human Rights Education (2010), Reference Framework of Competences for Democratic Culture (2013), Paris Declaration (2015), The EU Action Plan on Human Rights and Democracy (2020), Democratic Governance of Schools (2007), Graz Declaration (2003). It is found out that most of these documents are encouraging or advisory for the implementation of educational policies of the European Commission, as it is the most important institution for the implementation of internal and external policies of the European Union. It is noted that the following documents are in force at the national level at European countries: education laws, national educational programs and frameworks, guidelines and recommendations for implementing the educational process. The political system of the country is the final and determining factor in the list and content of laws and regulations. Institutional documents in the field of governing educational establishments are analysed, which describe the basic principles of the democracy culture that are embodied in cultivating respect for diversity in the educational environment and support for student government. It is concluded that the main issues of the above-mentioned documents at various levels are to build a partnership in higher education in Europe, support a sustainable and cohesive educational community, protect fundamental academic values, actively involve applicants in the management of educational institutions, cultivate democracy and active civic position of participants in the educational process.

Key words: legal and regulatory documents, European educational space, European Higher Education Area, democratization, governance of higher education institutions, academic freedom, student self-government.

Загальна постановка проблеми та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Розвиток системи освіти в країні передусім залежить від запитів суспільства, в якому вона функціонує. Сучасним запитом є підготовка конкурентоспроможних фахівців, які володіють сучасними знаннями, здатні вирішувати складні завдання, створювати власні інтелектуальні продукти та поділяють цінності вільного демократичного

суспільства (Протасова, Крисюк, Лукіна та ін., 2012). Реалізація цього завдання можлива лише за умови входження України до Європейського простору вищої освіти, який створює та підтримує унікальні умови для співпраці органів державної влади, закладів вищої освіти та всіх стейкхолдерів задля підтримки фундаментальних цінностей вищої освіти, демократії та верховенства права.

Із огляду на посилення євроінтеграційних процесів наша країна не залишається осторонь уніфікації освітнього процесу в європейських країнах та активно долучається до процесів глобалізації у сфері освіти. Однією з прогресивних європейських тенденцій у сфері вищої освіти є її демократизація, підтримка академічної свободи учасників освітнього процесу та культивування фундаментальних цінностей. Активні процеси демократизації вищої освіти в Україні відбуваються з початку інтеграції нашої країни до Європейського простору вищої освіти (ЄПВО) та долучення до Болонського процесу в травні 2005 р. Здобутком Європейського освітнього простору вважається розроблена нормативна база, що регулює питання організації освітнього процесу, механізмів визнання кваліфікацій, забезпечення якості надання освітніх послуг, принципів та механізмів управління закладами освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано вирішення даної проблеми. Дослідження нормативних засад Європейського освітнього простору представлено в наукових розвідках Н. Давидової (2014) (аналіз базових документів, що визначають автономність університетів Європи), В. Колесник (2020) (різні аспекти правових основ освітньої політики Європейського Союзу), В. Лугового, О. Слюсаренко, Ж. Таланової (2020) (тенденції розвитку системи забезпечення якості вищої освіти, включаючи її теоретико-методологічне та нормативне підґрунтя), А. Сбруєвої (2019) (забезпечення якості вищої освіти в умовах інтернаціоналізації освітнього простору), Л. Сігаєвої, А. Опольської (2017) (аналіз рамкових документів для визначення компетентностей фахівців у сфері управління закладами освіти), В. Ткаченко (2021) (розгляд європейських документів щодо розвитку та реформування освіти), О. Шеломовської (2014) (аналіз документів ЄС щодо системи управління вищою освітою з метою модернізації системи державного управління в Україні).

Теоретико-правові основи демократизації системи освіти та управління закладами розкриваються в дослідженнях іноземних науковців. Так, R. Brooks (2021) вивчила 92 офіційних документа шести європейських країн, що

присвячені позиції здобувачів у системі вищої освіти. За висновками вченої, ці документи посилюють процеси демократизації вищої освіти, оскільки вони визначають принципи академічної свободи, сутність якої полягає в тому, що здобувачі закладів вищої освіти можуть брати участь у програмах мобільності, обираючи самостійно заклади освіти, в яких вони хочуть навчатися. J. Поануа (2017) дослідила зміну принципів та підходів, що запроваджуються під час розроблення та реалізації освітніх програм, головну увагу зосередивши на принципі демократизації викладання та навчання. У цьому напрямі вчена відзначає певні позитивні тенденції, оскільки студенти активно залучаються до розробки освітніх програм і регулювання свого навчального навантаження. R. Lumino і P. Landri (2020) провели порівняльний аналіз офіційних документів щодо стандартизації вищої освіти, наголошуючи на тому, що нормативна база постійно оновлюється, щоб відповідати актуальним цілям Європейського простору вищої освіти. Учені зауважують, що наявність спільних документів для європейських країн є дієвим інструментом у сфері освітньої політики, що позитивно впливає на синхронізацію діяльності країн та визначає напрям покращення спільного майбутнього.

Не зважаючи на наявну кількість наукових досліджень, присвячених вивченню нормативно-правових аспектів забезпечення системи освіти в європейських країнах, виникла необхідність вивчення теоретико-правових аспектів демократизації освіти в цілому та зокрема процесів управління закладами освіти задля подальшого вдосконалення професійної підготовки майбутніх керівників закладів освіти в Україні.

Метою статті є аналіз та систематизація нормативно-правових документів, що стосуються демократизації управління закладами вищої освіти в європейському освітньому просторі.

Виклад основного матеріалу. Україна як вільна та демократична країна враховує міжнародні теоретико-правові положення для регулювання реформування системи освіти та освітньої діяльності. Вивчення досвіду іноземних країн, особливо країн-членів Європейського Союзу, засвідчило, що в цих країнах створено єдину законодавчу та нормативно-правову базу для регулювання питань демократизації освіти. Так, на загальноєвропейському рівні було розроблено та затверджено такі документи:

1. Рекомендації Комітету Міністрів для країн-членів щодо громадської відповідальності та наукових досліджень (Recommendation of the Committee of

Ministers to Member States on the Public Responsibility for Higher Education and Research, 2007), у яких система вищої освіти розглядається як ключова для розвитку європейського суспільства, оскільки вона реалізує цілу низку важливих завдань, як-от: підготовка конкурентоспроможних громадян до сучасного ринку праці, виховання активних громадян демократичного суспільства, сприяння особистісному розвитку громадян через надання їм освіти та проведення досліджень. Важливим є також наголошення на необхідності розвитку та підтримки демократичної культури, що є базовим явищем демократичного суспільства. Також у документі зазначається, що саме система вищої освіти відіграє ключову роль у становленні демократичної культури. В аналізованому документі зазначається той факт, що система вищої освіти та наукові дослідження є громадською відповідальністю, яка має реалізовуватися відповідно до потреб закладів вищої освіти, наукових установ та учасників освітнього процесу діяти вільно та ефективно задля виконання своєї місії. Тому органи державної влади несуть відповідальність за сприяння автономії закладів вищої освіти та наукових установ і за надання академічної свободи усім представникам академічної спільноти.

2. Хартія з освіти для демократичного громадянства і освіти з прав людини (Charter on Education for Democratic Citizenship and Human Rights Education, 2010), головною метою якої є надання учасникам освітнього процесу необхідних знань, формування умінь та усвідомленого ставлення до демократичних прав та відповідальності в суспільстві, цінності різноманіття та активної позиції щодо демократичного життя та верховенства права. У Хартії чітко визначеними є поняття «формальна освіта», «неформальна освіта» та «інформальна освіта». Так, згідно документу, формальною освітою є структурована освітня система, яка включає в себе всі освітні рівні від дошкільного до рівня вищої освіти, функціонує в закладах освіти і передбачає сертифікацію здобувачів. Документ також наголошує на необхідності включення до освітніх програм на всіх рівнях дисциплін у галузі демократичного громадянства та захисту прав людини. У країнах-членах ЄС постійно відбувається процес оновлення та рецензування змісту цих навчальних дисциплін задля забезпечення їхньої актуальності та сталості. Йдеться також і про систему управління закладами освіти, зокрема зазначено, що перевага має надаватися демократичному методу управління в закладах освіти, що також розглядається як практичний метод набуття досвіду

демократизації освіти та поваги до прав людини. Цей метод має сприяти залученню здобувачів освіти, педагогічного персоналу та батьків у закладах дошкільної та загальної середньої освіти до управління закладом.

Щодо неформальної освіти, вона визначена як будь-яка спланована програма, розроблена задля подальшого вдосконалення компетентностей, що не є здобутими у формальній освіті. Інформальна освіта розглядається як процес, що триває впродовж життя і забезпечує особистості набуття компетентностей із різних освітніх ресурсів, що знаходяться у персональному середовищі, або із щоденного життєвого досвіду (Committee of Ministers of the EU, 2010). У Хартії відзначено роль неформальної та формальної освіти як надважливих для розвитку демократичної освіти та захисту прав людини. Тому країни-члени ЄС підкреслюють важливість діяльності громадських та молодіжних організацій задля посилення впливу на розвиток освіти для демократичного громадянства та освіти в галузі прав людини.

3. Рамка компетентностей для культури демократії (Reference Framework of Competences for Democratic Culture, 2013), розроблена Комітетом міністрів Ради Європи. Рамковий документ містить матеріали, що можуть бути використані освітніми системами для розвитку в молодого покоління компетентностей, необхідних для захисту та підтримки прав людини, демократії та верховенства права, для спільного мирного життя з іншими культурно відмінними спільнотами. Ідея про створення єдиного рамкового документа виникла після усвідомлення ключової ролі освіти у розбудові демократичного суспільства. Для цього учасники освітнього процесу мають займати активну громадянську позицію, набути знань, умінь та засвоїти цінності, ставлення та критичне розуміння для прийняття відповідальних рішень щодо свого майбутнього та майбутнього своєї країни в цілому.

Тож, «Рамка компетентностей для культури демократії» презентує модель компетентностей, створену міжнародними експертами, яка містить 20 компетентностей, що розподілені на чотири сфери, а саме: цінності, ставлення, уміння, знання та критичне мислення. У рамковому документі представлено дескриптори кожної з чотирьох сфер, а також можливі шляхи використання та оцінювання рівня сформованості кожної з 20 компетентностей.

4. Паризька декларація (Paris Declaration, 2015), підписана в березні 2015 р. під час неформальної зустрічі міністрів освіти країн-членів ЄС у відповідь на терористичні атаки в Копенгагені та Парижі на початку 2015 р. У

межах виконання декларації країни домовились активізувати діяльність у сфері освіти щодо сприяння особистісному розвитку, соціальній інклюзії, розумінню та сприйманню відмінностей в поглядах, переконаннях та протидії расизму та дискримінації за будь-якою ознакою на загальноєвропейському, національному, регіональному та місцевому рівнях. Одним із основних завдань «Паризької декларації» стало забезпечення формування соціально-громадянської та міжкультурної компетентностей молодого покоління шляхом реалізації демократичних цінностей, фундаментальних прав, соціальної інклюзії, недискримінації, а також активного громадянства (European Commission, 2015).

5. Європейський план дій щодо прав людини та демократії (The EU Action Plan on Human Rights and Democracy, 2020), прийнятий Радою Європи в листопаді 2020 р., визначає пріоритети щодо розбудови стійкого, інклюзивного та демократичного суспільства на період 2020–2024 рр. У документі зазначено, що реалізація прав людини є багатоаспектним процесом, що передбачає залучення різних політичних секторів, зокрема економічного, екологічного (кліматичного), безпекового, освітнього, цифрового та інших. Особливу увагу в цьому документі приділено цифровій трансформації суспільства, оскільки саме вона привносить нові можливості і нові випробування. Цифрові технології можуть підтримувати права людини та демократичні процеси шляхом спрощення участі в громадських процесах, надання широким верствам населення доступу до звітів урядових організацій, підтримки онлайн активності громадян та відкритої освіти, сприяти економічній та соціальній інтеграції та доступу до якісних державних послуг. Водночас використання цифрових технологій може спричинити незаконні дії. Іноді соціальні мережі стають каналами дезінформації та розпалювання ворожнечі, що часто порушує конфіденційність, принципи демократії та захисту прав людини. Неправильне використання нових технологій, з-поміж іншого технологій штучного інтелекту, створює ризик посиленого моніторингу, контролю та переслідування. Отже, пріоритетними діями є діяльність усіх країн-членів ЄС таких напрямках:

- захист та розширення можливостей громадян;
- розбудова стійкого, інклюзивного та демократичного суспільства;
- сприяння створенню глобальної системи прав людини та демократії;

– використання нових технологій для виявлення нових можливостей та вирішення наявних проблем;

– співпраця між країнами (European Parliament and the Council, 2020).

6. Демократичне управління школами (Democratic governance of schools, 2007). Документ надає вказівки для закладів загальної середньої освіти, які проте можуть бути використані й іншими освітніми інституціями, з метою подолання розриву між теорією формування демократичної культури молодого покоління та її практичною реалізацією, допомагає почати шлях до демократичного управління закладом освіти, як визначити, наскільки демократичним є управління в закладі освіти, як сприяти його подальшому розвитку. Головними перевагами демократичного управління закладами освіти, відповідно до зазначеного вище документа, є:

– покращення дисципліни, оскільки здобувачі освіти долучаються до процесів управління закладом як стейкхолдери;

– індивідуалізація навчання, оскільки в демократичному освітньому середовищі здобувачі мають більше свободи вибору, що вивчати, у який спосіб може бути проведене оцінювання тощо;

– зменшення кількості конфліктних ситуацій через створення демократичного середовища, в якому панує толерантність, недискримінаційне ставлення один до одного, почуття взаємоповаги тощо;

– підвищення рівня конкурентоспроможності закладу освіти через небажання здобувачів навчатися в авторитарних умовах та надання переваги демократичному стилю взаємин між усіма учасниками освітнього процесу;

– створення безпечного майбутнього для стійкої демократії через залучення здобувачів до активної участі в діяльності закладу освіти та відповідальності за свої дії (Bäckman & Trafford, 2007).

7. На глибоке переконання представників європейської академічної спільноти, сформованість культури демократії безпосередньо впливає на рівень якості освіти, а система вищої освіти має реагувати на виклики сучасного суспільства. Так, згідно Грацької декларації (Graz Declaration – Forward from Berlin: the role of universities, 2003), прийнятої у 2003 р., для продовження реалізації реформ у системі вищої освіти університети мають створити систему управління закладом, що сприятиме забезпеченню високої якості освіти, підзвітності та прозорості. У документі також визначено ключові

цінності, на яких має базуватися розвиток європейських університетів, а саме високий рівень якості освіти, культурне та мовне багатоманіття. Усі положення Грацької декларації презентують бачення ролі університетів в розвитку європейського суспільства та в підтримці соціальної відповідальності. Наявні в документі рекомендації надають покроковий алгоритм переходу від авторитарного до демократичного стилю управління. Окреслено чотири ключових сфери уваги керівника закладу освіти: управління, лідерство та звітність; ціннісно-орієнтована освіта; кооперація, комунікація та активна участь; дисципліна здобувачів освіти. У контексті нашого дослідження особливої уваги вартує виділення в межах кожної із сфер формальних та неформальних ролей, до яких вдається керівник закладу освіти. Тож, керівник вдається до формальних ролей висловлюючи свою особисту позицію, беручи участь у засіданнях шкільної ради, наради педагогічного персоналу, спілкуючись зі здобувачами. Інформальні ролі знаходять свій прояв під час спілкування «в коридорах», щоденного рутинного управління та вирішення конфліктних ситуацій. Усі розроблені практичні поради враховують як сфери діяльності керівника закладу освіти, так і ролі, які він виконує в межах кожної сфери (Council of the European University Association, 2003).

Проаналізовані документи містять положення, що безпосередньо стосуються питань становлення демократії та посилення демократичних процесів у різних сферах життєдіяльності суспільства, серед яких освіта посідає провідне місце в соціально-економічному та культурному розвитку країн. Ці документи висвітлюють питання демократизації освіти на різних рівнях, безпосередньо торкаються проблеми демократизації управління в закладах освіти, та розповсюджуються на всі країни-члени Європейського Союзу. Більшість із таких документів носять заохочувальний або рекомендаційний характер для впровадження в життя освітніх політик, яким надає перевагу Європейська Комісія, оскільки вона є найважливішою інституцією з реалізації внутрішньої та зовнішньої політики Європейського Союзу. Враховуючи основні позиції загальноєвропейських нормативних документів, у межах кожної країни створюється національна нормативна база для регулювання освітньої політики, що ґрунтується на економічних та політичних умовах кожної окремої країни.

Зауважимо, що більшість національних законодавчих документів в європейських країнах визначають право здобувачів отримувати освіту, щоб

стати відповідальними громадянами своєї країни. У всіх країнах ЄС активна громадянська позиція здобувачів визначається такими документами:

- закони про освіту;
- національні освітні програми та рамки;
- керівництва та рекомендації щодо реалізації освітнього процесу.

Остаточним та визначальним чинником створення переліку та розробки змісту законодавчих та нормативних документів є політична система країни. У країнах з централізованою системою управління залучення здобувачів до демократичних процесів визначається законами, підзаконними актами та нормативними документами, що мають загальнонаціональний характер. У децентралізованих системах управління участь здобувачів у демократичних процесах регулюється регіональними положеннями. Їхнє значення почасти визначається тим, наскільки впливовою є адміністративна одиниця (наприклад, федеративна земля в Німеччині або кантон у Швейцарії мають абсолютну автономію щодо вирішення питань освіти, у той час як в адміністративно-територіальні одиниці Румунії обмежені в прийнятті рішень з питань освіти). Слід також зазначити, що, незалежно від форми управління, питання активного залучення здобувачів до громадських процесів є широко визнаним в Європі та має стабільну правову основу. Так, наявною є низка документів у сфері освіти, що регулюють процеси її демократизації.

Головним документом усіх країн на національному рівні є закони про освіту та вищу освіту. Наприклад, у Німеччині згідно Конституції (основний закон) система вищої освіти є досить автономною і відповідальність за прийняття рішень у системі вищої освіти, особливо тих що стосуються фінансових, економічних та кадрових питань, покладається на уряди федеральних земель. У вирішенні питань викладання та проведення досліджень заклади вищої освіти мають інституційну автономію (Hartwig, 2004). У Сполученому Королівстві Акт про вищу освіту та дослідження (Higher Education and Research Act, 2017) надає ключові роз'яснення щодо фінансових питань, тому що управління закладами вищої освіти на рівні держави здійснюється переважно через фінансування. Перегляд основних положень цього документу дозволив встановити, що заклади вищої освіти у Сполученому Королівстві мають значну автономію щодо організації освітнього процесу та проведення досліджень.

Звичайною практикою для країн Європи є розроблення та затвердження документів, які створюють нормативне підґрунтя та складають політику демократичних відносин у сфері управління кожного окремого закладу освіти. Тому наступною категорією нормативних документів є ті, що прийняті на інституційному рівні. Проаналізувавши рейтинг європейських університетів, для аналізу нормативної бази ми обрали 3 університети, що займають високі позиції в рейтингу: Оксфордський університет (University of Oxford), Едінбурзький університет (University of Edinburgh) та Мюнхенський університет (University of Munich).

Основним документом, що визначає напрями розвитку демократичних відносин в Оксфордському університеті є його Стратегічний план розвитку на період з 2018 по 2024 рр. У Стратегічному плані визначено провідну місію діяльності закладу як вдосконалення освітнього процесу через навчання та дослідження, поширення результатів діяльності усіма можливими засобами. Прозорість та відкритість інформації є визнаною як один із принципів демократизації управління закладом освіти. До того ж, у Стратегічному плані йдеться про унікальну демократичну структуру закладу освіти, яка ґрунтується на історичних засадах та продовжує бути головним пріоритетом, дозволяючи досягати високих академічних результатів та створювати відчуття приналежності до університетської спільноти (University of Oxford, 2018). Заклад також має низку положень, що є у відкритому доступі та висвітлюють внутрішні механізми управління. Наголошуючи на демократизації відносин, у «Положенні про участь студентів» відзначено, що на базі університету діє Студентський Союз, який надає їм можливість долучатися до прийняття рішень всередині закладу (наприклад, участь у виборах канцлера університету).

Аналіз нормативної бази Едінбурзького університету дозволив встановити, що заклад освіти має розроблений та затверджений стратегічний план розвитку до 2030 р., в якому визначено майбутні перспективи розвитку, зокрема досягнення досконалості в таких напрямках: дослідження, викладання та навчання, соціальна та громадська відповідальність (University of Edinburgh, 2019). Документом, що визначає демократичні відносини, є «Політика щодо голосу студентів» (Student Voice Policy), метою якого є окреслити підхід університету до збору, обробки та механізмів реагування на студентські запити (індивідуальні та колективні погляди студентів) (University of Edinburgh, 2019). До того ж, у документі підкреслюється, що адміністрація університету тісно

співпрацює зі Студентською Асоціацією, яка є органом самоврядування, та визнає центральну роль студентства в управлінні закладом та прийнятті рішень.

Аналіз нормативних документів Мюнхенського університету засвідчив, що положення угруповано відповідно до того, які саме питання вони регулюють, зокрема: місія університету, принципи університетської культури, викладання та дослідження, кадрові питання, організація освітнього процесу, структура та управління закладом освіти. У документах, що описують основоположні принципи університетської культури, зазначено, що першочерговим завданням є дотримання демократичних принципів, що відображено в повазі до різноманіття в освітньому середовищі університету – гендерного, мовного, культурного тощо. На базі закладу освіти також діють органи студентського самоврядування, які беруть участь у прийнятті важливих рішень (University of Munich, n. d.).

Висновки й перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Проведений аналіз нормативно-правової бази підтримки процесів демократизації в системі вищої освіти країн Європи та, зокрема, в тих, що входять до Європейського простору вищої освіти, дає підстави стверджувати, що вищезазначені документи функціонують на різних рівнях: загальноєвропейському, національному та інституційному. Загальноєвропейські документи визначають роль закладів вищої освіти для розвитку демократичного суспільства та підтримки демократичних цінностей та визнання верховенства права; загальнонаціональні документи наголошують на демократизації управління закладами освіти в різних країнах-членах Європейського Союзу задля підвищення результативності їхньої діяльності, забезпечення високої якості освіти та академічної свободи учасників освітнього процесу; на інституційному рівні у закладах освіти діє низка положень, що переважно регулюють питання університетського врядування та участь у ньому студентського самоуправління як прояв демократичного внутрішнього управління. Головним положенням, що об'єднує проаналізовані вище документи різних рівнів, є побудова партнерства у сфері вищої освіти в країнах Європи для підтримки стійкої та згуртованої освітньої спільноти, захист фундаментальних академічних цінностей, активне залучення здобувачів до участі в процесах управління закладами освіти, культивування демократії та активної громадянської позиції учасників освітнього процесу.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

- Воробйова, О., Дебич, М., Луговий, В., Оржель, О., Слюсаренко, О., Таланова, Ж., & Трима, К. (2020). *Механізми оцінювання якості вищої освіти в умовах євроінтеграції*. В. Луговий, Ж. Таланова (ред.). Київ: Ін-т вищої освіти НАПН України.
- Давидова, Н. (2014). Автономізація цивільно-правового статусу вищого навчального закладу. *Юридичний вісник*, 4(33), 88-93.
- Колесник, В. Ю. (2020). Правові основи освітньої політики ЄС (Автореф. дис. ... канд. юр. наук). Національний університет "Одеська юридична академія", Одеса.
- Протасова, Н. Г., Крисюк, С. В., Лукіна, Т. О. та ін. (2012). *Державне управління у сфері освіти: конспект лекцій з дисциплін нормативної частини магістерської програми за спеціальністю "Державне управління у сфері освіти"*. Н. Г. Протасова (ред.). Київ: НАДУ.
- Розвиток людського капіталу: Урядовий портал. (n. d.). *Єдиний веб-портал органів виконавчої влади України*. <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/reformi/rozvitok-lyudskogo-kapitalu>
- Сбруєва, А. (2019). *Формування європейського виміру забезпечення якості вищої освіти в контексті інтернаціоналізації освітнього простору*. Суми: Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка.
- Сігаєва, Л., & Опольська, А. (2017). Підготовка освітніх менеджерів на засадах андрагогіки. *Теоретична і дидактична філологія*, 24, 201–208. http://nbuv.gov.ua/UJRN/tdf_2017_24_25
- Ткаченко, В. (2021). Підготовка керівників закладів освіти на основі компетентнісного підходу: досвід Сполученого Королівства. (Дис. канд. пед. наук). Національна академія педагогічних наук України, Київ.
- Червона, Л. (2019). Участь студентів в університетському врядуванні: український досвід. *Міжнародний науковий журнал «Університети і лідерство»*, 2(8), 119–132. <https://doi.org/10.31874/2520-6702-2019-8-2-119-132>
- Шеломовська, О. (2014). Реформування державного управління вищою освітою в Україні на основі європейського досвіду. *Публічне адміністрування: теорія та практика*, 1. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Patp_2014_1_15
- Brooks, R. (2021). The construction of higher education students within national policy: a cross-European comparison. *A Journal of Comparative and International Education*, 51(2), 161–180. <https://doi.org/10.1080/03057925.2019.1604118>
- Committee of Ministers of the Council of Europe. (2010). *Charter on Education for Democratic Citizenship and Human Rights Education*. <https://rm.coe.int/16803034e5>
- Bäckman, E., & Trafford, B. (2007). *Democratic governance of schools*. <https://rm.coe.int/democratic-governance-of-schools/16804915a4>

- European Parliament and the Council. (2020). *EU Action Plan on Human Rights and Democracy 2020–2024*. https://www.eeas.europa.eu/human-rights-democracy/eu-action-plan-human-rights-and-democracy_en
- European Commission/EACEA/Eurydice. (2016). *Promoting citizenship and the common values of freedom, tolerance and non-discrimination through education : Overview of education policy developments in Europe following the Paris Declaration of 17 March 2015*. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
- Council of the European University Association. (2003). *Graz Declaration – Forward from Berlin: the role of universities*. <https://eua.eu/resources/publications/638:graz-declaration-2003.html>
- UK Parliament and UK Government. (2017). Higher Education and Research Act: UK Public General Acts. <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2017/29/contents/enacted>
- Iloanya, J. (2017). Democratisation of Teaching and Learning: A Tool for the Implementation of the Tuning Approach in Higher Education? *Tuning Journal for Higher Education*, 4(2), 257–276. [https://doi.org/10.18543/tjhe-4\(2\)-2017pp257-276](https://doi.org/10.18543/tjhe-4(2)-2017pp257-276)
- Meyer-Bisch, P. (Ed.). (1995). *Culture of democracy: a challenge for schools*. Vendôme, France: UNESCO Publishing.
- Hartwig, L. (2004). OECD IMHE-HEFCE Project on International Comparative Higher Education Financial Management and Governance. Financial Management and Governance in HEIS: Germany. <https://www.oecd.org/germany/33643524.PDF>
- Council of Europe. (2018). *Reference Framework of Competences for Democratic Culture*. <https://www.coe.int/en/web/campaign-free-to-speak-safe-to-learn/reference-framework-of-competences-for-democratic-culture>
- University of Oxford. *Statute XIII: Student Members: Other Provisions*. <https://governance.admin.ox.ac.uk/legislation/statute-xiii-student-members-other-provisions#collapse1383176>
- University of Edinburgh. *Strategy 2030*. <https://www.ed.ac.uk/about/strategy-2030>
- Council of Europe (2005). *The school: A democratic learning community: The All-European Study on Pupils' Participation in School*. <https://rm.coe.int/16802f726f>
- University of Oxford. (2018). *Strategic Plan 2018–23*. https://www.ox.ac.uk/sites/files/oxford/field/field_document/Strategic%20Plan%202018-23.pdf

REFERENCES

- Vorobiova, O., Debych, M., Luhovyi, V., Orzhel, O., Sliusarenko, O., Talanova, Zh., & Tryma, K. (2020). *Mekhanizmy otsiniuvannia yakosti vyshchoi osvity v umovakh yevrointehratsii [Mechanisms for assessing the quality of higher education in the context of the European integration]*. V. Luhovyy, Zh. Talanova (ed.). Kyiv: In-t vyshchoi osvity NAPN Ukrainy. [in Ukrainian]

- Davidova, N. (2014). Avtonomizatsia tsyvilno-pravovoho statusu vyshchoho navchalnoho zakladu [Autonomization of civil law status of higher education institution]. *Yurydychnyy visnyk [Legal Bulletin]*, 4(33), 88–93. [in Ukrainian]
- Kolesnyk, V. Yu. (2020). *Pravovi osnovy osvithoi polityky YeS [Legal bases of EU educational policy]*. (Avtoref. dys. kand. yur. nauk). [Legal bases of the EU educational policy]. (Abstract of Thesis for Degree Candidate of Legal Sciences). Natsionalnyi universytet "Odeska yurydychna akademiia", Odesa. [in Ukrainian]
- Protasova, N. H., Krysiuk, S. V., Lukina, T. O. et al. (2012). *Derzhavne upravlinnia u sferi osvity: konspekt lektsii z dystsyplin normatyvnoi chastyny mahisterskoi prohramy za spetsialnistiu "Derzhavne upravlinnia u sferi osvity" [Public administration in the field of education: a synopsis of lectures on the disciplines of the normative part of the master's program in the specialty "Public administration in the field of education"]*. N. H. Protasova (Ed.). Kyiv: NADU. [in Ukrainian]
- Rozvytok lyudskoho kapitalu: Uryadovi portal. [Human Capital Development: Government Portal]. (n. d.). *Yedynyi veb-portal orhaniv vykonavchoi vlady Ukrainy [The single web portal of the executive authorities of Ukraine]*. Retrieved from: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/reformi/rozvytok-lyudskogo-kapitalu> [in Ukrainian]
- Sbruieva, A. (2019). *Formuvannia yevropeiskoho vymiru zabezpechennia yakosti vyshchoi osvity v konteksti internatsionalizatsii osvithoi prostoru [Development of the European dimension of quality assurance in higher education in the context of internationalization of the educational space]*. Sumy: Vyd-vo SumDPU imeni A. S. Makarenka. [in Ukrainian]
- Sihaieva, L. & Opolska, A. (2017). Pidhotovka osvitnikh menedzheriv na zasadakh andrahohiky [Training of educational managers on the basis of andragogy]. *Teoretychna i dydaktychna filolohiia [Teoretychna i dydaktychna filolohiya]*, 24, 201-208. http://nbuv.gov.ua/UJRN/tdf_2017_24_25 [in Ukrainian]
- Tkachenko, V. (2021). *Pidhotovka kerivnykiv zakladiv osvity na osnovi kompetentnisnoho pidkhodu: dosvid Spoluchenoho Korolivstva. (Dys. d-ra ped. nauk). [Training of heads of educational institutions on the basis of the competence-based approach: the experience of the United Kingdom. (Thesis for a Degree Candidate of Pedagogical Sciences)]*. Natsionalna akademiia pedahohichnykh nauk Ukrainy, Kyiv. [in Ukrainian]
- Chervona, L. (2019). Uchast studentiv v universytetskomu vriaduvanni: ukrainskyi dosvid [Student participation in university governance: the Ukrainian experience]. *Mizhnarodnyi naukovyi zhurnal "Universytety i liderstvo" [International Scientific Journal "Universities and Leadership"]*, 2(8), 119–132. <https://doi.org/10.31874/2520-6702-2019-8-2-119-132> [in Ukrainian]
- Shelomovska, O. (2014). Reformuvannia derzhavnogo upravlinnia vyshchoiu osvitoiu v Ukraini na osnovi yevropeiskoho dosvidu [Reforming public administration of higher education in Ukraine based on European experience]. *Publichne administruvannia: teoriia ta praktyka [Public administration: theory and practice]*, 1. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Patp_2014_1_15 [in Ukrainian]
- Brooks, R. (2021). The construction of higher education students within national policy: a cross-European comparison. *A Journal of Comparative and International Education*, 51(2), 161–180. <https://doi.org/10.1080/03057925.2019.1604118>

- Committee of Ministers of the Council of Europe. (2010). *Charter on Education for Democratic Citizenship and Human Rights Education*. <https://rm.coe.int/16803034e5>
- Bäckman, E. & Trafford, B. (2007). *Democratic governance of schools*. <https://rm.coe.int/democratic-governance-of-schools/16804915a4>
- European Parliament and the Council. (2020). *EU Action Plan on Human Rights and Democracy 2020–2024*. https://www.eeas.europa.eu/human-rights-democracy/eu-action-plan-human-rights-and-democracy_en
- European Commission/EACEA/Eurydice. (2016). *Promoting citizenship and the common values of freedom, tolerance and non-discrimination through education : Overview of education policy developments in Europe following the Paris Declaration of 17 March 2015*. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
- Council of the European University Association. (2003). *Graz Declaration – Forward from Berlin: the role of universities*. <https://eua.eu/resources/publications/638:graz-declaration-2003.html>
- UK Parliament and UK Government. (2017). Higher Education and Research Act: UK Public General Acts. <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2017/29/contents/enacted>
- Iloanya, J. (2017). Democratisation of Teaching and Learning: A Tool for the Implementation of the Tuning Approach in Higher Education? *Tuning Journal for Higher Education*, 4(2), 257–276. [https://doi.org/10.18543/tjhe-4\(2\)-2017pp257-276](https://doi.org/10.18543/tjhe-4(2)-2017pp257-276)
- Meyer-Bisch, P. (Ed.). (1995). *Culture of democracy: a challenge for schools*. Vendôme, France: UNESCO Publishing.
- Hartwig, L. (2004). OECD IMHE-HEFCE Project on International Comparative Higher Education Financial Management and Governance. Financial Management and Governance in HEIS: Germany. <https://www.oecd.org/germany/33643524.PDF>
- Council of Europe. (2018). *Reference Framework of Competences for Democratic Culture*. <https://www.coe.int/en/web/campaign-free-to-speak-safe-to-learn/reference-framework-of-competences-for-democratic-culture>
- University of Oxford. *Statute XIII: Student Members: Other Provisions*. <https://governance.admin.ox.ac.uk/legislation/statute-xiii-student-members-other-provisions#collapse1383176>
- University of Edinburgh. *Strategy 2030*. <https://www.ed.ac.uk/about/strategy-2030>
- Council of Europe (2005). *The school: A democratic learning community: The All-European Study on Pupils' Participation in School*. <https://rm.coe.int/16802f726f>
- University of Oxford. (2018). *Strategic Plan 2018–23*. https://www.ox.ac.uk/sites/files/oxford/field/field_document/Strategic%20Plan%202018-23.pdf

Головко Ольга Сергіївна

аспірантка кафедри теорії і практики
технологічної та професійної освіти
Державного вищого навчального закладу
«Донбаський державний педагогічний
університет»
вул. Добровольського, 1, м. Слов'янськ,
Донецька область, 84121

ORCID ID

<https://orcid.org/0000-0001-8748-2169>

Olha Holovko

PhD students of the Department of Theory
and Practice of Technological and
Vocational Education at State Higher
Educational Institution “Donbas State
Pedagogical University”
1 Dobrovolko Str, Sloviansk, Ukraine,
84121

ORCID ID

<https://orcid.org/0000-0001-8748-2169>